

– Aš rašau pasaulio istoriją, – ištaria ji.

Ir slaugės rankos valandėlę sustingsta: ji nudelbusi akis į tą seną moterį, į tą pasiligojusią seną moterį.

– Dievuliau, juk tai sunkus darbas, ar ne? – Ir vėl puola tvarkyti patalų: timpteli, pakamšo, palygina. – Truputį pasikelkit, širdele, šaunuolė – tuoj atnešime jums arbatos.

Pasaulio istoriją. Kad viskam būtų galima padėti tašką. Na ir kas – gana ieškoti smulkmenų apie Napoleoną*, Titą**, Edžhilo mūšį***, Hernaną Kortesą**** ...Ši kartą tai bus darbai. Visa ta pergalinga, žudikiška ir nesustabdoma sraujymė – nuo dumblo iki žvaigždžių, visuotinė ir individuali, jūsų istorija ir manoji. Manau, esu tam pasiruošusi, eklek-

* Napoleonas Bonapartas (1769–1821), Prancūzijos imperatorius (1804–1815), prancūzų karvedys ir visuomenės veikėjas, padėjęs pagrindus šiuolaikinei prancūzų valstybei.

** Josip Broz Tito (1892–1980) – Jugoslavijos lyderis nuo Antrojo pasaulinio karo pabaigos iki savo mirties, maršalas.

*** Edžhilo mūšis – pirmasis anglų pilietinio karo mūšis įvyko 1642 metų spalio 23 d.

**** Hernando Cortès (1485–1547) – ispanų konkistadoras, užkariavęs Meksiką ir sunaikinęs actekų valstybę.

tizmas visada buvo mano skiriamasis bruožas. Taip apie mane buvo kalbama, nors ir vadinama kitais vardais. Klaudijos Hempton veiklos mastas – ambicingas, kai kas galėtų pasakyti – neapgalvotas: mano priešai. Drąsus konceptualus ponios Hempton užmojis: mano draugai.

Pasaulio istorija, taip. O eigoje – mano pačios. Klaudijos H. gyvenimas ir laikai. Žiupsnis dvidešimto amžiaus, su kuriuo norom nenorom buvau surakinta, nepaklausus, patinka man tai ar ne. Aš apmąstysiu save savo pačios kontekste: viską ir nieką. Pasaulio istorija, kaip ją atrinko Klaudija: faktas ir fikcija, mitas ir tikrovė, vaizdai ir dokumentai.

– Ar ji buvo garsi? – pasiteirauja slaugė. Jos batai šliupsi ant blizgančių grindų, o gydytojo batai džirkši. – Turiu omeny visa tai, ką ji kalba... – Gydytojas žiūri į savo užrašus ir sako, kad taip, regis, ji buvo garsi, yra parašiusi knygų, rašydavo straipsnius į laikraščius ir... hm... vienu metu gyveno Viduriniuose Rytuose... vidurių šiltinė, maliarija... netekėjusi (jis mato įrašą: vienas persileidimas, vienas vaikas, bet garsiai nepasako)... taip, sprendžiant iš įrašų, ji buvo garsi.

Daug kas sakys, jog toks mano gyvenimo sugretinimas su pasaulio istorija – perdėtas pasitikėjimas savimi. Tegu. Aš visada turėjau ir sekėjų. Mano skaitytojams ta istorija, aišku, žinoma. Jiems žinoma pagrindinė tendencija. Jiems žinoma, kaip tai vyksta. Siužetą aš praleisiu. Aš padarysiu štai ką – jį sukonkretinsiu, suteiksiu jam gyvybės ir spalvų, pridursiu šūkšnių ir retorikos. O, aš nieko jiems nepagailėsiu. Klausimas tik, ar ta istorija turi būti linijinė, ar ne? Man visada

atrodė, kad kaleidoskopinis vaizdas gali būti įdomi erezija. Pakratai tūbelę ir žiūri, kas išeina. Chronologija mane erzina. Mano galvoje chronologijos nėra. Mane sudaro miriadaidai Klaudijų: jos sukasi, susilieja ir išsiskiria kaip šviesos žybsniai ant vandens. Kortų malka, kurią nešiojuosi, nuolatos maišoma ir permaišoma: sekos čia nėra, viskas vyksta vienu metu. Naujųjų technologijų mechanizmai, kaip suprantu, veikia labai panašiai: visi duomenys sukaujami į vieną vietą, ir vienu mygtuko spragtelėjimu išsitrauki tai, ko tau reikia. Teoriškai jie atrodo veiksmingesni. Kai kurie iš mano mygtukų neveikia, kitiems reikia slaptažodžio, kodų, atsitiktinių atrakinimo sekų. Įdomu, kad jas pateikia kolektyvinė praeitis. Tai vieša nuosavybė, bet sykiu ir labai privati. Visi mes žiūrime į tai skirtingai. Mano karalienės Viktorijos laikų* personažai – ne jūsų karalienės Viktorijos laikų personažai. Mano septynioliktasis amžius – ne jūsų septynioliktasis amžius. Džono Obrio**, Darvino ar bet kurio kito balsas vienaip skamba man, kitaip jums. Mano praeities signalai atsklinda iš praeities, kurią pati išgyvenau. Kitų gyvenimai įsiterpia į mano gyvenimą: taip, tai aš, Klaudija H.

Egocentriška? Gal. O kas iš mūsų ne egocentriškas? Kodėl tai suvokiama kaip kaltinimas? Tai buvo taip suvokiama, kai aš buvau dar vaikas. Mane laikė sunkiu vaiku. Kartais net būdavo pavartojamas žodis nepakenčiama. Visai nematau, kad buvau nepakenčiama, nepakenčiamos buvo mama

* Karalienės Viktorijos laikai (1837–1901) – Viktorijos, Didžiosios Britanijos ir Airijos karalienės, Indijos imperatorės, valdymo epocha, kapitalizmo plėtotės, konservatyvių vertybių ir Britanijos kolonijinės ekspansijos periodas.

** John Aubrey (1626–1697) – anglų istorikas, archeologas ir antikvaras, britų senienų tyrinėjimo ir aprašymo tradicijų pradininkas.

ir auklė su jų draudimais bei įspėjimais, jų pieno pudingo ir garbanėlių manijomis, jų baime viso to, kuo traukė gamtos pasaulis – aukštų medžių, gilaus vandens ir šlapios žolės raštų, kuriuos jauti basa pėda, dumblo, sniego ir ugnies vilionių. Aš visada troškau – degte degiau – nusigauti aukščiau, greičiau ir toliau. Jos drausdavo, aš neklausydavau.

Gordonas irgi. Mano brolis Gordonas. Mudu buvome to paties lizdo paukščiai.

Mano ištakos, visuotinė pradžia. Nuo dumblo iki žvaigždžių, kaip sakiau. Taigi... pirmapradis vandenynas. Ir kadangi aš niekad nebuvo standartinė istorikė, eilinė archetipų metraštinkinė, niekada nebuvo tokia kaip ta sudžiūvusi mumija, kuri Oksfordo laikais dėstė man pontifikato istoriją prieš amžių amžius, kadangi garsėju originalumu, kadangi įsiutinau daugiau kolegų, nei jų suvalgėte karštų pietų, galime ruošti būti apstulbinti. Gal visa tai papasakoti vandenyno požiūriu? Te pasakoja kuris nors iš tų migruojančių ir plūduriuojančių vėžiagyvių su plunksnomis. Ar amonitas? Taip, geriau jau amonitas. Amonitas, gebantis suvokti lemtį. Srūvančių jūros periodo vandenų oratorius, papasakosiantis mums, kaip tenai viskas vyko.

Bet čia kažkas supurto kaleidoskopą. Paleolitą nuo devyniolikto amžiaus, mano galva, skiria tik riešo krestelėjimas, – ir devynioliktasis amžius iš tikrųjų pirmas atkreipė dėmesį į tai, kas jam po kojų. Ko neviliojo tos didingos figūros, žirgluojančios paplūdimiais, kalvų šlaitais, tie perdėm išsipustę, perdėm bakenbardais apaugę mintijantys milžiai.

* Bendras išnykusio porūšio galvakojų moliuskų, artimų dabar gyvenančiam nautilui (*Nautilus*), pavadinimas.

nai? Vargšelis suklaidintas Filipas Gosas*, Hju Mileris** ir Lajelas***, ir patsai Darvinas. Regis, esama natūralaus bendrumo tarp frakų bei barzdų ir uolų aido – mezozojaus ir triaso****, oolito ir lejaso, kornbrašo bei grynsendo*****.

Bet Gordonas ir aš, vienuolikmetis ir dešimtmetė, niekada nebuvo girdėję apie Darviną, mudviejų laiko samprata buvo labai asmeniška ir semantinė (laikas gerti arbatą, laikas valgyti vakarienę, praėjęs laikas, tuščiai praleistas laikas...), o mudviejų domėjimasis *Asteroceras* ir *Primocroceras* kilo iš godulio pirmauti. 1920 metais, kad aplenkčiau Gordoną lekiant į masinančią aižą jūros periodo dumblo klode, būčiau sudaužiusi į šipulius pusantro šimto milijonų metų savo blizgančiu naujutėlaičiu plaktuku ir, jei reikės, susilaužiusi ranką ar koją krisdama nuo stačios mėlynojo lejaso storymės Čarmuto***** paplūdimyje.

Ji kopia dar truputėlį aukščiau, ant kitos nuožulniai slytančios skardžio plokštumos, pritupia ir įnirtingai ieško aplink save melsvai pilkų uolienos intarpų, medžioja tas masinančias vijas, rumbėtus užraitus, o sugriebusi pergalingai šnypščia – amonitas, beveik sveikas. Dabar paplūdimys – toli apačioje, nuo jo atsklinda spigūs riksmas, lojimai, šūksniai, aiškūs ir garsūs, bet jau iš kito pasaulio, jau nebesvarbūs.

* Philip Gosse (1810–1888) – anglų gamtininkas ir gamtos mokslų populiarintojas.

** Hugh Miller (1802–1856) – škotų gamtininkas.

*** Charles Lyell (1797–1875) – anglų mokslininkas, šiuolaikinės geologijos pradininkas.

**** Geologinės epochos.

***** Būdingų geologinių uolienų ir nuogulų pavadinimai.

***** Miestas Somerseto grafystėje Anglijoje.

Ir visą laiką akies krašteliu stebi Gordoną, užlipusį dar aukščiau ir daužantį uolienų atodangą. Štai jis liovėsi daužęs, ji mato, kaip jis kažką apžiūrinėja. Ką jis rado? Ją deginte degina įtarumas ir noras jį pranokti. Ji braunasi pro neaukštus krūmelius, persisveria per uolos atbrailos kraštą.

– Čia mano plotas, – šaukia Gordonas. – Tau draudžiama čia eiti. Aš jį užėmiau.

– Man tai visai nerūpi, – atšauna Klaudija. – Lipu aukštyn, ten daug geriau. – Ir puola aukštyn per sudžiūvusius krūmus, per sausus akmenėlius, kurie byra žemyn jai iš po kojų it kruša, – link nuostabiai daug žadančios viliojančios pilkos erdvės, kurią jau nužiūrėjo ir kur, be abejo, užsiglaudė šimtai *Asteroceras*.

Apačioje, paplūdimyje, kuris jai nė motais, žmonės sujudo, zuja pirmyn atgal, sklinda tylūs, paukščių klyksmą primenantys pavojaus šūksniai.

Kad pasiektų tą taip masinančią viršutinę pakopą, ji turi aplenksti Gordoną.

– *Žiūrėkis...* – sako ji. – Patrauk *koją*.

– *Nesistumdyk*, – suburba Gordonas. – Tau vis tiek draudžiama čia eiti. Juk pasakiau: čia mano plotas, susirask savąjį.

– Pats nesistumdyk. Man visiškai nereikia to kvailo tavo ploto...

Jis pakiša jai koją, nepraleidžia – koja vis mėčiojasi į šalis, Klaudija stengiasi nustumti ją ir skardžio, – tvirto pasaulio, kuris, matyt, ne toks jau ir tvirtas, – luitas išslysta jai iš rankų... trupa... ji teškiasi aukštiekninka pečiais, galva, ištiesta ranka, ji šliuožia, rieda žemyn, garsiai daužydamosi.

Atsitrenkusi į dygliakrūmį sustoja, gniaužiama skausmo ir įžeista taip, kad negali net rėkti.

Jis jaučia ją artėjant, kėsinantį jį jo valdas, ji sėlina čionai, ji susirinks visas geriausias fosilijas. Jis protestuoja. Atkiša koją jai sustabdyti. Įsiutusi ir užsiplieskusi ji grumiasi su juo.

– *Nesistumdyk*, – rėkia jinai.

– *Aš nesistumdau*, – urgzteli Gordonas. – Stumdaisi tu. Čia juk mano vieta, eik susirask sau kitą.

– Visai ne tavo šita kvaila vieta, – atšauna ji. – Ji visų. Aš vis tiek ne...

Pasigirsta siaubingas skardus plyšimo garsas – ir ji pradingsta, slysta, darda žemyn, o jis stebeilija su pasitenkinimu ir siaubu.

– Jis pastūmė mane.

– Aš nestūmiau. Garbės žodis, mama, nestūmiau. Ji paslydo.

– Jis pastūmė mane.

Ir net visam tam sąmyšy – auklių ir slaugių rypavimas, improvizuotas perpetės raištis, siūlomos uostomosios druskos. – Edita Hempton negali atsistebėti tūžmingu savo vaikų atkaklumu.

– Nesiginčykit. Nusiramink, Klaudija.

– Tai *mano* amonitai. Neleisk jam jų savintis, mama.

– Man jų *nereikia*, tų tavo amonitų.

– Gordonai, liaukis!

Jai skauda galvą, ji stengiasi sutramdyti vaikus, patarti ir užjausti, ji kaltina pavojų kupiną pasaulį, tokį nepatikimą,

tokį piktavališką. Ir savo atžalų, kurių jausmai paplūdimyje reiškiami garsiausiai, užsispyrimą.

Istorijos balsas, žinia, daugialypis. Jis susideda iš daugelio balsų, iš visų tų balsų, kuriems pavyko tapti girdimais. Vieni jų garsesni, kiti, aišku, mažiau. Mano istorija susipynusi su kitų žmonių istorijomis – mamos, Gordonos, Džesperio, Lisos, o ypač su dar vieno žmogaus istorija; jų balsai irgi turi būti girdimi, tik taip liksiu ištikima nustatytoms istorijos taisyklėms. Aš privalau gerbti faktus. Tiesą, kad ir kokia ji būtų. Tačiau tiesa susijusi su žodžiais, su spauda, su puslapio paliudijimu. Valandėlės nusrūva šalin, mūsų gyvenimo dienos išnyksta be pėdsako, net jei jos būtų išgalvotos, atmintyje jų išliktų daugiau. Fikcija gali atrodyti tvaresnė už realybę. Pjeras mūšio lauke, siuvančios Beneto merginos, Tesė prie kuliarnosios – visi jie amžinai prikalti prie puslapio ir tūno milijonų galvose. Kita vertus, tai, kas nutiko man Čarmuto paplūdimyje 1920 metais, – tik pienės pūkas. Kai jūs ir aš kalbame apie istoriją, juk neturime omeny to, kas įvyko iš tikrųjų, ar ne? Nuolatinio visuotinio kosminio chaoso? Mes turim omeny tų dalykų nutekėjimą į knygas, širdingą istoriko akies susitelkimą ties metais, vietomis, asmenimis. Istorija atraizgo, o aplinkybės, sekdamos paskui įgimtą polinkį, bemeilija būti suraizgytos.

Tad, kadangi mano istorija yra ir jų istorija, jiems irgi privalu kalbėti – mamai, Gordonui, Džesperui... Tik paskutinis žodis turi būti mano. Istoriko privilegija.

Mama. Imkim kol kas tik mamą. Mama iš istorijos pašišalino. Ji tiesiog pasitraukė. Pasirinko savu pasaulį, kur buvo tik floribundinės rožės, bažnytiniai gobelenai ir permainingas oras. Ji skaitė tik *West Dorset Gazette*, *Country Life* ir Karališkosios sodininkystės draugijos almanachus. Labiausiai jai rūpėjo klimato kaprizai. Netikėta šalna galėjo priversti ją švelniai nustėrti. Prasta vasara būdavo dingstis santūriam skundui. Laiminga mama. Protinga, nuovoki mama. Ant jos tualetinio stalelio stovėjo tėčio nuotrauka: pavyzdinai tvarkingas, vilkintis uniformą, amžinai jaunas, ką tik pakirptais plaukais, ūsai – vos regimas šešėlis ant viršutinės lūpos, – jokios raudonos skylės pilve, nei išmatų, nei riksmų, nei nebepakeliamo skausmo. Mama kas rytą nušluostydavo nuo tos nuotraukos dulkes, ką ji galvodavo šitai darydama, taip ir nesužinojau.

Istorija užmušė tėtį. Aš mirštu nuo žarnyno vėžio, gan vieniša. Tėtis žuvo prie Somos*, pašautas istorijos. Kaip sužinojau, kiaurą naktį jis išgulėjo klykdamas purve, ir kai galiausiai sanitarai atėjo jo paimti, jis mirė ant neštuvų pakeliui nuo tos išraustos duobės, buvusios jo paskutine lova, į tvarstomąjį punktą. Manau, tikrai galvojo ne apie istoriją.

Taigi man jis – nepažįstamas žmogus. Istorinė figūra. Išskyrus vieną miglotą sceną, kur vyriškas neryškių kontūrų pavidalas pasilenkia manęs pakelti ir jaudinamai užsisodina ant peties, nuo kurio aš iš aukšto žvelgiu į pasaulį apačioje ir Gordoną, kuris nebuvo šitaip pamalonintas. Kaip matote,

* Upė Prancūzijoje, kur 1916 m. birželį–lapkritį vyko anglų ir prancūzų armijos puolimas.

netgi tuomet mano jausmai Gordonui gožia visa kita. Bet pasakyti tiksliai, ar tas neryškių kontūrų vyriškis – tėtis, ar ne, negalėčiau, jis galėjo būti ir dėdė, kaimynas. Tėčio ir mano keliai neilgai tebuvo susiraizgę.

Todėl pradėsiu nuo uolų. Kaip dera. Uolų, iš kurių mes randamės ir prie kurių mes prirakinami, visi. Kaip tas vargšelis, kuo gi jis vardu, tasai ant savos uolos...

– Tas, prirakintas prie uolos... – patikslina jinai. – Kuo jis vardu?

Ir gydytojas stabteli, palenkęs veidą vos per pėdą nuo jos veido, sidabrinis žibintuvėlis krypteli, ji regi auksinėmis raidėmis išvedžiotą jo pavardę, prisegtą prie balto chalato.

– Atleiskit? Ką jūs pasakėt, poniam Hempton?

– Ereliš, – pareiškia ji. – Lesioja jam kepenis. Žmogaus dalia, suprantate?

Ir gydytojas nuolankiai nusišypso.

– Šit kaip, – ištaria. Ir praskiria jos akių vokus, atsargiai, – žiūri. Gal į jos sielą.

Na, aišku, Prometėjas. Mitologija – kur kas geriau negu istorija. Ji turi formą, logiką, misiją. Kartą aš pamaniau, kad esu mitinė būtybė. Kokių šešerių metų iškviesta į svetainę susipažinti su giminaite, turtingesne ir daug rafinuotesne už mamą, kuriai mama jautė baimingą pagarbą, pajutau, kaip buvau sučiupta į glėbį, pakelta ir laikoma rankos atstu nuo tos puošnios išsikvėpinusios moters, garsiai pareiškusios: „O štai ir ji! Mažoji mitinė būtybė! Tikra nuostabi raudonplau-

kė ir žaliaakė mitinė būtybė!“ Užkopusi į viršų apžiūrėjau savo plaukus, akis vaikų kambario veidrodyje. Aš – mitinė būtybė. Aš – nuostabi. „Gana, Klaudija, – sudraudė auklė. – Graži ta, kuri gražiai elgiasi.“ Bet aš – mitinė būtybė. Aš patenkinta žiūriu į save.

Klaudija. Mamai nebūdingas fantazijos polėkis, tarp visų tų Violetų, Modžių ir Norų su Beatricėmis išsiskyriau kaip votis ant kojos piršto. Nors, šiaip ar taip, būčiau išsiskyrusi savo plaukų spalva ir nežabotu protu. Kitų šeimų auklės Čarmuto paplūdimyje suvirpėdavo iš baimės, kai mudu pasirodydavome, ir susišaukdavo savo globotinius artyn. Mudu su Gordonu buvome bjaurūs storžieviai. Iš tikrųjų apmaudu, nes poniam Hempton tokia maloni moteris ir dar našlė... Jos šūkčiodavo nepatenkintos ir žvelgdavo į mus nepalankiai: mes žaidėm pernelyg triukšmingai, pavojingai, buvome nepaklusnūs, netvarkingi.

Kaip seniai tai buvo. O sykiu vakar. Aš vis dar turiu tą mėlynojo lejaso luitą iš Čarmuto paplūdimio, kur matyti du pilki fosilijų užraitai, naudodavausi juo kaip prespapjė ant rašomojo stalo. Dvi *Asteroceras*, plūduriuojančias laikui nepavaldžiamame okeane.

Gal aš jau nebesamprotausiu apie paleolitą, o sukursiu apie jį filmą. Beje, negarsinį, kur pirmiausia parodysiu jums didžiules snaudžiančias kambro periodo uolas, paskui patrauksiu nuo jų Vello kalnų, Long Mindo, Rykino link, nuo ordoviko iki devono periodų, iki raudonojo ir stambiagrūdžio smiltainio ir dar tolyn, link prašmatnaus, žvilgančio kalvoto Kotsvoldo, ir dar tolyn, link baltųjų Duvro uolų... Impresionistiškas filmas-meditacija, kur susiraukšlėję kal-

nai iškykla, sužydi, auga ir tampa Solsberio katedra, Jorko katedra, Karališkąją pusračio aikštę Bate* ir kalėjimais, namais, geležinkelio stotimis. Taip, tas filmas žydėte sužydi mano akyse, bežodis ir ypatingas, atskiruose kadruose – Kornvalio uolos, Stounhendžas, Berfordo bažnyčia, Peninų kalnai.

Toje istorijoje suskambės daug balsų. Šaltas beaistris pasakojimo tonas – ne man. Gal man reikėtų rašyti taip, kaip rašė *Anglosaksų kronikos*** metraštininkai, vienodu tonu pasakydami, kad mirė arkivyskupas, kad buvo sušauktas sinodas ir kad žmonė ore matė skraidant ugninius slibinus. Galų gale kodėl gi ne? Visi tikėjimai panašūs. Mūsų ryšys su tikrove – visada menkas. Aš nežinau, kokios magijos galia mano televizijos ekrane atsiranda vaizdas ar kaip mikroschemoje, regis, glūdi begalinės galimybės. Aš tiesiog priimu tai kaip duotybę. O vis dėlto aš – skeptikė iš prigimties: klausiantis, abejojantis žmogus, instinktyvi agnostikė. Sustingusiame Europos katedrų akmenyje koegzistuoja apaštalai, Kristus ir Marija, ėriukai, žuvys, grifonai, slibinai, jūros gyvatės ir vyrų veidai su lapais vietoje plaukų. Aš pritariu tokiam sąmonės dosnumui.

Vaikai be galo patiklūs. Mano Lisa buvo nuobodus vaikas, bet vis tiek pasakydavo dalykų, kurie man patikdavo ir mane baugindavo. „Ar slibinų yra?“ – paklausė ji. Atsakiau, kad nėra. „Ar kada nors jų buvo?“ Atsakiau, jog faktai rodo,

* *Royal Crescent* aikštė Bato mieste, garsus pusbūdelio pavidalo namų kompleksas suprojektuotas architekto Johno Woodo Jaunesniojo antroje XVIII a. pusėje.

** Seniausias Anglijos metraštis, apimantis laikus nuo romėnų Anglijos užkariavimo iki 1154 m. Buvo pradėtas rašyti IX a.

kad jų nebūta. „Bet jeigu yra žodis slibinas, – paprieštaravo ji, – vadinasi, kada nors jų turėjo būti.“

Būtent. Kalbos galia. Išsauganti efemeriškus dalykus, suteikianti formą sapnams, pastovumą saulės žybsniams.

Ašmolio muziejuje Oksforde ant kinų dubens nutapytas slibinas, prieš kurį mudu su Džesperiu kartą stovėjome kokie aštuoni mėnesiai prieš gimstant Lisai. Kaip aprašyti Džesperį? Esama kelių būdų, kurių kiekvienas nepakanamas: mano gyvenimo požiūriu jis – mano meilužis ir vienintelio mano vaiko tėvas, jo paties gyvenimo požiūriu – protingas ir sėkmingas verslininkas, kultūrinis požiūriu – Rusijos aristokrato ir smulkaus Anglijos dvarininko lydinys. Be to, jis buvo dailus, patrauklus, stiprus, energingas ir savanaudis. Už Džesperį turiu padėkoti Titui: susipažinau su juo 1946 metais, kai rašiau knygą apie Antrojo pasaulinio karo partizanus ir man reikėjo pasikalbėti su kuo nors, kas turėjo bent kokių reikalų su Jugoslavijos įvykiais. Pavakarieniau su juo antradienį, o kitą šeštadienį mudu jau gulėjome vienoje lovoje. Po to sekusius dešimt metų mudu kartais gyvenome drauge, kartais ne, susipešdavome, susitaikydavome, išsiskirdavome ir vėl susieidavome. Lisa, vargšėlė mano Lisa, tyli išblyškusi mergaitė, buvo gyvas neramos mūsų sąjungos įrodymas, nors neįtikinamas: ji niekada nebuvo panaši nė į vieną iš mūsų ir nesielgė taip, kaip mes.

Visai kas kita jos tėvas, jis mielai demonstravo savo kilnę. Dailią išvaizdą ir galantiškas manieras jis paveldėjo iš savo tėvo ruso, tvirtą socialinį pasitikėjimą ir pranašumo jaus-

mą – iš savo motinos. Izabelei, didelės Devono dalies ir kelių šimtmečių gerovės bei klestėjimo paveldėtojai, kraujas į galvą plūstelėjo Paryžiuje, kai jai buvo devyniolika. Mesdama iššūkį tėvams, ji ištekėjo už neatsispiriamai žavaus Sašos. Džesperis gimė, kai jai buvo dvidešimt vieneri. Kai jai sukako dvidešimt dveji, Sašai jau nusibodo Devono skvairo gyvenimas, Izabelė atsitokėjo, pripažino pragaištingą klaidą ir buvo surengtos diskretiškos skyrybos. Saša, kuriam Izabelės tėvas sumokėjo, kad jis išnyktų iš akiračio ir atsisakytų visų teisių į Džesperį, išskyrus palikimo teisę, nesiskųsdamas pasitraukė į vilą Fera kyšulyje, Izabelė, praėjus padoriam laiko tarpui, ištekėjo už vaikystės draugo ir tapo ledi Brenskom Sotlei Hole. Jaunystę Džesperis praleido Itone ir Devone, retkarčiais nuvykdamas į Fera kyšulį. Kai jam sukako šešiolika, tos išvykos padažnėjo. Tėvo gyvenimo būdas jam pasirodė esąs malonus priešnuodis medžioklės baliams ir šaudymams, jis išmoko kalbėti prancūziškai ir rusiškai, mylėti moteris ir gebėjo pakreipti daugumą situacijų savo labui. Devonšyre jo motina karčiai dūsavo ir kaltino save, jos vyras stoviškai tolerantiškas žmogus, neilgai trukus žuvęs Normandijos paplūdimiuose, mėgino sudominti jaunuolį dvaro reikalais, miškininkyste ir žirgynais, – viskas nesėkmingai. Džesperis buvo ne tik pusiau rusas, bet dar ir protingas. Jo motina ir toliau atsiprašinėjo. Džesperis įstojo į Kembridžą, domėjosi po truputį viskuo, išskyrus sportą, pirmavo dvejose disciplinose ir įgijo daugybę naudingų draugų. Vėliau reiškėsi kaip politikas ir žurnalistas, karo metais sėkmingai pabuvo jauniausiu Čerčilio komandos nariu ir galiausiai tapo ambicingu oportunistu su puikiais ryšiais.

Toks yra Džesperis bendrais bruožais. Mano galvoje Džesperis fragmentuotas: esama daug Džesperių, sujauktų, be chronologijos. Kaip esama daug Gordonų, daug Klaudijų.

Klaudija ir Džesperis stovi priešais slibiną, išpieštą kinų dubenyje Ašmolio muziejuje, Džesperis žiūri į Klaudiją, o Klaudija – į slibiną, tarsi norėdama jį įsiminti visiems laikams. Faktiškai ten – du slibinai, du mėlyni dėmėti slibinai vienas prieš kitą, apnuoginę dantis, išsirangę jų kūnai ir galūnės nuostabiai apjuosia tą dubenį. Jie turi tarsi elnio ragus, tokius dailius mėlynus karčius, plaukų kuokštus ant sąnarių ir skiauterę nuo galvos iki uodegos. Tiksliausias apibrėžimas. Klaudija spitrėja į vitriną ir regi joje atsispindinčius savo bei Džesperio veidus, – pamėklių veidus.

– Na kaip?

– Ką kaip?

– Tu važiuoji su manimi į Paryžių ar ne?

Džesperis vilki rudo bajoraus paltą, vietoj kaklaraiščio pasirišęs šilkinį šaliką. Portfelis jo rankose atrodo keistai.

– Gal, – atsako Klaudija. – Pažiūrėsim.

– Taip nieko neišeis, – tarsteli Džesperis.

Klaudija nenuleidžia akių nuo slibinų galvodama visai apie ką kita. Tie slibinai – tik fonas, bet tiks.

– Na, – vėl prabyla Džesperis, – tikiuosi, kad važiuosi. Paskambinsiu iš Londono. Rytoj. – Jis žvilgteli į laikrodį. – Man metas eiti.

– Palauk... – sako Klaudija.

– Ką?

– Aš nėščia.

Tyla. Džesperis uždeda ranką jai ant žasto, nuleidžia.

– Ak, – ištaria pagaliau. Paskui: – Kaip... kaip ketini pasielgti?

– Gimdysiu, – atsako Klaudija.

– Žinoma. Jeigu to nori. Ir aš taip tikriausiai pasirinkčiau. – Jis šypsosi žavinga, labai seksualia šypsena. – Na... turiu pasakyti, brangioji, nemanau, kad tu sukurta motinystei. Bet manau, kad parodysi būdingą tau gebėjimą prisitaikyti.

Ji pirmąsyk pažvelgia į jį. Į tą šypsena.

– Aš gimdysiu, – pareiškia ji, – iš dalies todėl, kad nesu tam sukurta, iš dalies todėl, kad to noriu. Gal viena ir kita ne taip ir nesusiję. Ir jau tikrai nesiūlau mums susituokti.

– Ne, – atsako Džesperis. – Nemanau, kad turi tokių minčių. Bet, žinoma, norėčiau ir aš dalyvauti.

– O taip, tu manęs nepaliksi, – sako Klaudija. – Tu būsi tobulus džentelmenas. Ar vaikai brangiai atsieina?

Džesperis nenuleidžia akių nuo Klaudijos, kuri visą popietę buvo tokia staigi ir netikėta, kokia tik ji tegali būti. Ji stovi prie stiklinės vitrinos, regis, įnikusi į kinų keramiką. Tas smaragdo žalumo tvido kostiumėlis jai labai tinka, mėlyna dėmelė ant dešinės jos rankos smiliaus byloja Džesperiiui, kad šįryt ji rašė.

– Ar norėtum nuvykti su manim į Paryžių kitą savaitgalį?

– Gal, – atsako Klaudija.

Jis nori ją supurtyti. Arba suduoti jai. Bet, jei suduos, tikriausiai ji kirs atgal, o čia – vieša vieta ir jų veidai daug kam pažįstami. Todėl raminausiai uždeda ranką jai ant žasto ir sako turįs skubėti į traukinį.

– Beje, – ištaria Klaudija vis dar spitrėdama į stiklinę vitriną, – aš nėščia.

Staiga jis apstulbsta. Jis nebenori jai suduoti. Dievaž, mano jis, su Klaudija nuobodu nebus.

Didžiąją vaikystės dalį Lisa praleido su viena arba kita močiute. Butas Londone – netinkama vieta vaikui, be to, aš dažnai išvykdavau į keliones. Ledi Brenskom ir mano mama turėjo daug bendro, juolab susidūrusios su išmėginimais, kuriuos suteikdavo joms nesuprantamos jų atžalos. Jos drausiai susitaikė su pavainikyste, padūsavo viena kitai telefonu ir ėmėsi daryti ką galinčios Lisos labui: ieškoti skandinavų *au pair* auklių bei internatinių mokyklų.

Džesperis niekada nebuvo svarbiausias mano gyvenime, bet tai jau kitas reikalas. Jis buvo struktūros centre, bet tai ir viskas. Daugumos gyvenimas turi savo šerdį, savo branduolį, savo gyvybės centrą. Maniškę prieisime atėjus metui, kai būsiu tam pasirengusi. Kol kas tyrinėju slūgsančius klodus.

Vienas mano mėgstamiausių karalienės Viktorijos laikų personažų – Viljamas Smitas*, civilis inžinierius, kurio darbai tiesiant kanalus leido jam ištirti gausias fosilijų uolas, pro kurias jam reikėjo prasikirsti, ir prieiti prie konstruktyvių išvadų. Viljamui Smitui bus paskirta garbinga vieta mano pasaulio istorijoje. Džonui Obriui taip pat. Ne visi suprato, jog Obris, didžiausias liežuvautojas, pritauzijęs niekų apie Hobsą, Miltoną ir Šekspyrą, buvo dar ir kompetentin-

* William Smith (1769–1839) – anglų inžinierius, vienas iš biostratigrafijos pradininkų, sudarė pirmąjį geologinį Anglijos žemėlapi.

gas archeologas, dar daugiau, – jog paprasta, bet nuovoki jo įžvalga, esą bažnyčių langų stiliai seka vienas paskui kitą, ir per tai galime atsekti pastatų chronologiją, daro jį septyniolikto amžiaus Viljamu Smitu. O *Perp.* ir *Dec.*, perpendikuliari ir dekoruota Anglijos gotika – architektūros amonitai. Taip ir regiu Obri, čezantį per Dorseto šventoriaus žolę su užrašų knygele rankoje, užbėgantį už akių Šlymanui, Gordonui Čaildai** ir Kembridžo *Tripas* egzaminui, lygiai taip pat, kaip matau pritūpusį cilindru vožintį Viljamą Smitą, atidžiai tiriantį Vorikšyro dirvos pjūvį.

Turiu nuotraukos atspaudą – gali nusipirkti jų Viktorijos ir Alberto muziejuje, – kur nufotografuota kaimo gatvė Thetforde, nuotrauka daryta 1868 metais, Viljamo Smito joje nėra. Gatvė tuščia. Joje matyti bakalėjos parduotuvė, kalvė, nejudantis vežimėlis ir didžiulis sulapojęs medis. Iš tikrųjų Viljamas Smitas – ar kas nors kitas, o gal ir keletas žmonių bei šunys, žąsys, raitas vyras – praslinko pro medį, įėjo į bakalėjos parduotuvę, pasikalbėjo valandėlę su draugu, kol buvo fotografuojama, ir liko nematomas, visi jie liko nematomi. Nuotraukos išlaikymas – šešiasdešimt minučių – buvo toks ilgas, jog Viljamas Smitas ir visi kiti praėjo pro objektyvą ir nužengė tolyn, nepalikę menkiausio pėdsako. Net tokios menkos žymės, kokią paliko tie pirmapradžiai kirminai, prašliaužę pro kambro molį šiaurės Škotijoje ir palikę tuščią savo kelionės per uolą vamzdelį.

* Heinrich Shliemann (1822–1890) – vokiečių archeologas, pagarsėjęs radiniais Mažojoje Azijoje, senovės Trojos vietovėse.

** Gordon Childe (1892–1957) – anglų istorikas, vienas žymiausių XX a. archeologų.

Man tai patinka. Man tai labai patinka. Aiški žmogaus santykio su fiziniu pasauliu parafrazė. Dingo, praėjo ir išnyko. Beje, įsivaizduokim, kad Viljamas Smitas – ar kas ten ėjo ta gatve tą rytą – eidamas nustūmė tą vežimą iš taško A į tašką B. Ką pamatytume tuomet? Blyškią dėmę? Du vežimus? Arba įsivaizduokime, kad jis nukirto medį? Mes puikiai mokame gadinti fizinį pasaulį, – kada nors gal ir sugadinsim jį galutinai. *Finis.* Ir istorija baigsis iš tikrųjų.

Viljamas Smitas įkvėpimo sėmėsi iš stratifikacijos. Mano klodai ne taip lengvai suvokiami kaip Vorikšyro uolienos ir galvoje jie netgi neišplaukia vienas iš kito, o tėra žodžių ir vaizdų verpetas. Slibinai ir mėnulio tigrai, kryžiuočiai, širdužės*.

Kinų dubuo su slibinu vis dar eksponuojamas Ašmolio muziejuje. Mačiau jį prieš mėnesį.

Kai Lisa gimė, man buvo trisdešimt aštuoneri, ir viskas ėjo kaip per sviestą. Dvi jau išleistos knygos, sukėlę triukšmą straipsniai, ginčytinų, provokuojančių, dėmesį traukiančių rašinių reputacija. Kaip ir turėjau vardą. Jei feminizmas tuomet būtų buvęs ant bangos, manau, kad būčiau įsitraukusi į jį, jam būtų manęs reikėję. Nors iš tikrųjų aš jo niekad nestokojau, būti moterimi man atrodė vertingas papildomas pranašumas. Mano lytis man niekada netrukdė. Ir dabar aš manau, kad ji, ko gero, išsaugojo man gyvybę. Jei būčiau vyras, galėjau žūti kare.

Aš puikiai suprantu, kodėl tapau istorike. Pseudoistorike, kaip apibūdino vienas iš mano priešų, toks džiūsna Oksfor-

* MZ „Stiuartas“, lengvas Antrojo pasaulinio karo laikų amerikiečių tankas, „širdužės“ pravardę gavo dėl patikimo variklio.

do grandas, pernelyg bijantis vandens, kad iškeltų koją iš savo Oksfordo koledžo. Tai atsitiko todėl, kad į kitokią nuomonę buvo žiūrima kreivai, kai aš buvau dar vaikas: „Klaudija, nesiginčyk“, „Klaudija, neatsikalbinėk“. Ginčas, aišku, yra visa istorijos esmė. Nesutarimas, mano žodis prieš tavo žodį, šitas įrodymas prieš aną. Jei būtų toks dalykas kaip absoliuti tiesa, polemika prarastų savo žavesį. Man būtų nebeįdomu. Gerai prisimenu akimirką, kai supratau, kad istorija – ne įgyta nuomonė.

Man buvo trylika. Mokiausi panelės Levenhem Mergaičių akademijoje. Tai atsitiko pradinėje ketvirtoje B. Mokantis apie Tiudorų monarchus*, mokytojaujant pačiai panelei Levenhem. Panelė Levenhem užrašė vardus ir datas lentoje, o mes juos nusirašėme. Be to, jai diktuojant mes užsirašėme esmines kiekvieno jų karaliavimo ypatybes. Henrikas VIII buvo pasmerktas už santuokinius ekscesus, bet buvo prastas ir kaip karalius. Karalienė Elžbieta buvo gera, ji atrėmė ispanus ir valdė tvirtai. Be to, nukirto galvą škotų karalenei Marijai, kuri buvo katalikė. Ilga vasaros popietė, mūsų plunksnakočiai krebžda. Pakėliau ranką: „Atsiprašau, panele Levenhem, ar katalikai manė, kad ji pasielgė teisingai nukirtusi Marijai galvą?“ – „Ne, Klaudija, nemanau.“ – „Atsiprašau, ar katalikai mano taip dabar?“ Panelė Levenhem įkvėpė oro: „Na, Klaudija, – pasakė ji maloniai, – ko gero, kai kurie iš jų, nemano. Žmonės kartais nesutaria. Bet tau nereikia dėl to jaudintis. Tiesiog nusirašyk tai, kas parašyta lentoje. Ir gražiai, aiškiai išvedžiuok antraštes raudonu rašalu...“

* Tiudorų dinastijos atstovai valdė Britaniją nuo 1485 iki 1603 m.

Ir staiga vienoda pilka istorijos kūdra man praplyšta, suskyla į tūkstančius besivaržančių bangų, išgirstu klegančius balsus. Padėdu plunksnakotį ir susimąstau, mano raudonu rašalu išvedžiotos antraštės – negražios ir neaiškios, per egzaminus semestro pabaigoje aš gaunu 38 % (Neišlaikyta).